hilisel ajal kinni aetud), mille väliskülg oli kindlustatud tugeva kivimüüriga; viimases leidus üks ainus väike värav, kuna kraavi üle oli ehitatud kivist sild. See sild oli ainsaks juurdepääsuks linnusele ning ühendusteeks eeslinnusega. Linna poole kaitsis linnust müüristikringi ehitatud „Piiskopitorn“ (3). Umbes eeslinnuse müüristiku keskel asus suur torn „Valge torn“ (4) ehk „Valge ringtorn“ ning läänes kaitsis eeslinnust „Nurgatorn“ (5). Pea-sissekäik kogu linnuse-piirkonda asus linnapoolsel eeslinnuse sisemisel küljel, Lossi uulilt, umbes vastu „Wissen Rondel“ (Valge ringtorn). Üksikasjalised teated linnusest pole meie ajani säilinud, välja arvatud juhuslikult mainitavad relvadesaal ja lossikirik. Mäe muul kiltmaa-osal asusid Püha Peeter-Pauli peakirik (I) ning edasi toomhärrade majad ja omandid. Toomimägi oli veel kuni XVII sajandini ehistatud. Väravad ja tornid asetusid järgmiselt[1]):

(6) Toomivärav, linnuse „Nurgatorni“ kõrval, üks suuremaist väravaist müüristikus, suundus Otepää teele (umbes praegused Vallikraavi ja Pepleri uul).

(7) Kiek in die Kök.

(8) Pikk Hermann (Toomimäel); mõlemad poolümmargused tornid.

(9) Vene vangla (ka Moskva Rondel; 1683. a. Basiliwitzi torn), võimas ringtorn määratute ulatusmõõtudega. Siit pöördub müür idasse, suundudes

(10) Kuraditorni, mis nelinurkne; siit teravnurkne pöörang põhja

(11) Jakobi väravani ühes torniga ja kaugele väljaulatuva vanglaga; seda väravat nimetatakse juhuliselt ka Nunnaväravaks; siinjuures asus allikas, Jakobi kaev, mis suubus Piiskopitiiki (12). Väike osa müüri on siin veel säilinud.

(13) Veretorn.

(14) „Stuve torn“ 1636. a. (1683. a. Risttornina märgitud). Silmanähtavalt seletatav Taretornina (Stubenturm); dr. Otto on ta nimetanud „Tömptorniks“. Ta asus umbes vastu Jaani uuli, Laia uuli teisel poolel.

(15) Püssirohutorn — linnamüüristiku kirdenurgas (1683. a. plaanil nimetatud „Peinturm, nunmehr Pulverturm“). Ta maaga kaetud alusmüüri-jäänused on veel praegugi Botaanika-aias äratuntavad, nagu üldse kogu müüriosa Jakobi väravast kuni Püssirohutornini ilmestub aedades piki Laia uuli oma alusmüüride kõrgendustena, lastes end enam-vähem selgesti jälgida. Püssirohutorni juurest pöördub müür lõunasse piki jõge.

(16) Vene värav torni ja vanglaga. Asus linna ühe tähtsama liikimissoone, Laia uuli lõpul. Siit siirdus tee üle silla Vene agulisse. Vene väravast kuni vene-õigeusuliste Maarja Taevaminemiskirikuni on linnamüür veel tänapäevgi nähtav, 3—4 m kõrge, osalt isegi veel hästi säilinud.

(17) Mungavärav, umbes Munga uuli lõpul; ta juures asus ka väike nimetu nelinurkne torn.

(18) Küütri värav (?), Küütri uuli lõpul; liikimises, nagu eelminegi, ilma mingi tähtsuseta.

(19) Karjavärav vanglaga (1683. a. — Saksa värav). Võimaldas praeguse Kivisilla kohal asunud puusilla kaudu ühendust ühe tähtsama maa-liikimissoonega, Tallinna ja Narva maanteega, samuti ka agulitega.

---

1) Nimede edasiandmine on ebakindel. Nähtavasti pidi traditsioon juba Rootsi ajal elanikkude koosseisus aset leidnud rohkearvuliste muudatuste tagajärjel olema sedavõrt puudulik, et 1683. a. plaanil on, peale terve rea silmanähtavate eksituste, 6 torni märgitud kui „tornid, mida keegi ei tea õieti nimetada nimepidi“. Vanemal plaanil on neil veel oma nimed. Me jälgime nomenklatuuris vanimat kaarti (1636. a.), arvestades ürgkirjust võimalduvaid täiendeid. Hilisemad kõrvalekaldumused on juurde lisatud sulgudes, kuivõrt nad usutavad.